

DE RECEPTEN VAN MIJN VADER

Jacky Durand

De recepten van mijn vader

Vertaald door Angela Knotter

2020

AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam

Copyright © 2019 Éditions Stock

Copyright Nederlandse vertaling © 2020 Angela Knotter

Oorspronkelijke titel *Le cahier de recettes*

Oorspronkelijke uitgever Éditions Stock, Parijs

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie Nilufer Barin Arcangel

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 8690 0

NUR 302

uitgeverijcargo.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

*Mijn hele leven is een zich gestaag ontwikkelend recept met
hoogte- en dieptepunten.*

Pierre Gagnaire, chef-kok

Deel een

1

Ik kan mijn blik maar niet losmaken van je handen op de ziekenhuisdeken. Ze zijn doorschijnend als zijdepapier. Het lijken wel van die stakerige, blootliggende wortels in de bedding van een beekje. Ik heb ze zo beweeglijk en enthousiast gekend, toegetakeld ook; van de palm tot aan het topje van de wijsvinger. Je zei dat je ‘kampioen brandwonden’ was. Je had wel altijd een theedoek achter de rand van je schort gestoken, maar die vergat je wanneer het erop aankwam en je te snel een van die pannen pakte waarin je de kalfskoteletten en baarsfilets met je vingers omdraaide. En je brandde je zonder een kík te geven, of je nu met je hand in de kokendhete olie kwam of je taarten, zo uit de oven, uit de vorm haalde.

Je zei dat de ene brandwond de andere verjoeg, dat je dat had van de oude bakker die jou, toen je nog een jongetje was, brood had leren bakken. En je lachte wanneer ik je verharde littekens aanraakte. Ik zat ook graag aan het laatste kootje van je wijsvinger, knoestig als een wijnstok, en ik wilde dat je me voor de zoveelste keer het verhaal vertelde over hoe dat zo misvormd was geraakt. Je zei dat je destijds amper ouder was dan ik. Je had aan de tafel gezeten waarop je moeder haar vleesmolen had klaargezet om een terrine te maken. Je vond het altijd fascinerend, dat gietijzeren apparaat met die zwengel waaraan jij mocht draaien terwijl je moeder er stukken varkensvlees in deed. Alleen had je dus op een dag, toen ze even weg was, je wijsvinger in de vleesmolen gestopt. Te voet hadden ze de dokter op de hoofdweg moeten gaan halen, en in zijn wagen waren ze met hem teruggekomen. De dokter had je vinger bekeken. Het was nog de tijd dat het ondenkbaar was een arts een vraag te stellen. Hij had je vader opgedragen twee plankjes te zagen uit een stuk populierenhout. Je had je tanden op elkaar geklemd toen hij ze tegen je vinger had gedrukt. Vervolgens had hij ze vastgemaakt met repen flanel, geknipt van een ceintuur van je vader. Hij had gezegd dat hij over een maand zou terugkomen.

Toen de dokter de spalk had verwijderd, was je wijsvinger helemaal roze en wees het bovenste kootje naar links. Hij had gezegd dat je vinger gered was, maar dat je misschien zou worden afgekeurd voor militaire dienst. Met gefronste wenkbrauwen had je vader verklaard dat je net als iedereen je dienstplicht zou vervullen. En wan-

neer je me dat vertelde, schudde je je hoofd en verzuchtte: ‘Hij had eens moeten weten dat ik twintig maanden in Algerije zou zitten.’ Je krabde gewoon de pannen uit met de nagel van je misvormde vinger en je zei dat hij heel handig was om moeilijk bereikbare plekjes schoon te maken.

Ik zie nog je wijsvinger op de rug van een mes, op een spuitzak. Je werkte met een concentratie alsof je examen stond te doen. Nu, op dit moment, til ik hem op, en hij lijkt heel licht en heel klein, als een botje van een legbatterijkip. Ik heb vaak de neiging gehad je kootje te verdraaien om te trachten het weer recht te krijgen. Alleen al de gedachte aan die beweging heeft me altijd afgeschrikt. Nee, dat kan ik je niet aandoen. En zelfs wanneer je dood zou zijn, zou ik me daar niet aan wagen. Omdat ik nog steeds word achtervolgd door dat verhaal dat we elkaar als jongetjes op de lagere school vertelden. Een doodbiddersverhaal. Tijdens het afleggen had de vader van een vriendje geprobeerd het been van een door kanker verzwakte overledene recht te leggen. Het been was gebroken, de doodbidder was ontslagen.

Ik raak je handen nog een keer aan. Ik zou willen dat ze bewogen, al was het maar een millimeter. Maar het zijn net de bakspanen die aan de afzuigkap hingen nadat je er een hele dienst druk mee aan het goochelen was geweest om je aardappelkoekjes te keren. Ik zoek in het nachtkastje naar het flesje parfum dat ik je met kerst heb gegeven. Pour un homme, van Caron. ‘Dat past echt heel goed bij een man van zijn leeftijd,’ had de verkoopster op het station van Lyon tegen me gezegd. Ik had je de

vijfentwintigste december 's ochtends geschoren en je hield mijn hand even tegen.

‘Wat is dat?’

‘Een lekker luchtje.’

‘Dat heb ik nog nooit gebruikt.’

Je vond het goed dat ik een paar druppels op je hals deed, terwijl je mopperde: ‘Een kok gebruikt geen luchtjes. Anders verpest hij zijn neus en zijn smaakpapillen.’ Je snoof de geur op, een argwanende uitdrukking op je gezicht, en bromde: ‘Wat ik allemaal niet voor jou doe.’ Ik doe wat parfum op mijn handen en masseer zacht je vingers, je handpalmen.

Drie dagen geleden, na de avondopening, had ik geen slaap. Ik besloot een rondje door de stad te gaan rijden met de bestelauto. Ik stak een Camel op en luisterde naar ‘No Quarter’ van Led Zeppelin. Jouw herrie, zei jij altijd. Het was een koude avond, de straten waren verlaten. Even overwoog ik een biertje te gaan drinken bij Café de la Paix. Maar ik wilde jou graag zien. Ik reed naar het ziekenhuis, tikte bij de dienstingang van de palliatieve zorg de code in die Florence, de nachtverpleegkundige, me had gegeven. De gang was in een oranjeachtig schemerduister gehuld. De deur van jouw kamer stond op een kier en bij het licht van het nachtlampje zag ik dat je met je handen een vreemd schimmenspel creëerde, je ogen gesloten. Je wreef met je handpalmen langs elkaar alsof je het zanddeeg aan het kneden was van de citroentaart die op je dessertkaart stond. Vervolgens spreidde je je vingers en klemde ze in elkaar. Probeerde je kleine stukjes deeg los te peuteren? Ik ben op de rand van het bed

gaan zitten om te kijken naar wat je deed. Ik fluisterde: ‘Papa, je bent je kunsten nog niet verleerd.’ Ik verwachtte geen antwoord. Ik hoopte alleen dat je me hoorde. Achter me naderden rustige voetstappen.

‘Wat doet hij?’ vroeg Florence zacht.

‘Hij was aan het kneden. Ik dacht dat hij kruimeldeeg maakte, maar het is brood. Nu haalt hij de stukjes deeg die zijn blijven plakken van zijn vingers.’

‘Mooi, die gebaren.’

‘Wanneer zal hij gaan?’

‘Dat is helemaal aan hem.’

2

Die avond hoor ik nog steeds de woorden van Florence die over jou waakt. Het is zaterdag, ze is vrij. Voordat je in een coma wegzonk, drie weken geleden, praatten jullie 's nachts veel over koken. Je beschreef haar je gerechten, de gepocheerde eieren met cantharellen en *vin jaune*, je wijnperziken in siroop. Je liet haar smullen van een verhaal over hoe je je quenelles maakte. Je schudde je hoofd toen ik zei dat ze al haar charmes in de strijd gooide om jou je recepten te ontfutselen. 'Zij niet, en niemand,' verklaarde je met een verontwaardigd lachje.

Florence heeft oprechte genegenheid voor je opgevat. Je voelt dat jouw eenzaamheid haar raakt. Mijn slinkse acties gedurende het halfjaar dat je in het ziekenhuis ligt,

staat ze oogluikend toe. ‘Dat is niet te hachelen,’ had je verkondigd bij de eerste maaltijd die ze je hadden voor-gezet. Dus bracht ik je ‘hapjes’ zoals je me dringend had verzocht. Met zorg spreidde ik een roodgeruit tafellaken over je bed. Ik maakte een bordje met waar je maar zin in had: aardappelsalade; knolselderij met remouladesaus; in hooi gekookte ham; haringfilets en aardappelen in olie; *pâté en croûte*. En altijd een mooi stukje kaas: vierentwintig maanden gerijpte comté, époisses, een saint-marcelin. Je wilde zelfs een keer sneeuweieren, om me vervolgens te verwijten dat ik er ‘te veel vanille’ in had gedaan. Ik heb ook een ‘halfje wijn’ en een wijnglas in een rugzak naar binnen gesmokkeld. Rood wilde je, kruidig, met tonen van zwart fruit.

De dag voordat je in coma raakte, heb ik je nog gevoerd. Appelcompote met een vleugje kaneel en citroen. Je praatte al niet meer. Sindsdien heb je niets meer gegeten. Ze hebben je aan een infuus met Hypnovel en Skenan gelegd, een kalmerend middel en morfine. En dat terwijl je altijd hebt gezegd: ‘Als ik op een dag te horen krijg dat het fout met me is, zal het snel gebeurd zijn.’ Ik had nooit kunnen vermoeden dat je er zo lang over zou doen dood te gaan.

Op een avond heb ik Florence gevraagd: ‘Waarom klampt hij zich nog zo krampachtig vast?’ Na een eindeloze stilte antwoordde ze: ‘Misschien dat hij jou de tijd wil geven afscheid van hem te nemen?’ Die uitspraak bezorgde me een ongemakkelijk gevoel en achtervolgt me sindsdien. Soms denk ik dat jouw coma mijn schuld is. Ik hou me voor dat ik jou met mijn klaagzangen, mijn

levendenverdriet, laat lijden doordat ik je verhinder te gaan. Op een dag heb ik mijn mond naar je oor gebracht omdat ik tegen je wilde zeggen: ‘Papa, ga maar als je wilt’, maar de woorden zijn blijven steken.

Naarmate ik je ziekenhuishemd verder omhoogschuif om je met het parfum in te wrijven, zie ik meer van je huid gemarmerd met vaten waarin je bloed lijkt te stollen. Vannacht ga je. Dat is me vanochtend duidelijk geworden toen ik begon met de voorbereiding van de pasteitjes voor het valentijnsdiner. De vaste gasten hebben me gevraagd om dit gerecht dat jij altijd op 14 februari serveert. Eerst het bladerdeeg. Dat heb ik in twee stukken verdeeld die ik heb uitgerold met de deegrol alvorens er rondjes uit te steken. Daarna de rondjes op elkaar stapelen tot pasteitjes en die met een losgeklopt ei bestrijken. Toen ze uit de oven kwamen, vond ik het resultaat teleurstellend. Mijn bladerdeeg was niet genoeg uitgezet. Ik wist niet of ik ze nog langer moest laten bakken. Ik had gewild dat je bij me was om me advies te geven. Ik heb een raam opengezet en een sigaret opgestoken, intussen van mijn koffie nippend, in die donkere vroege uurtjes met aanvriezende mist. Het drong tot me door dat je me nooit meer op de vingers zou komen tikken in de keuken.

Je hebt me nooit een recept geleerd. Of liever gezegd, nooit zoals je iemand iets leert op school. Niets op papier, geen hoeveelheden, geen les: ik moest het met mijn ogen en oren bij elkaar sprokkelen. Wanneer jij tegen me zei: ‘Doe er zout in,’ vroeg ik: ‘Wat voor zout? Hoeveel?’ Je sloeg je ogen ten hemel, geïrriteerd door mijn vragen.

Abrupt pakte je mijn hand en deed er wat grof zout in. ‘Je doet het zo in je handpalm om de hoeveelheid in te schatten. Zo moeilijk is dat niet, toch? Met je handpalm kun je alles afmeten.’ Wanneer jij het had over ‘een eetlepel bloem’, moest ik er maar naar raden of dat een afgestreken eetlepel was of een met een kop erop. Ik heb je ook nooit een kooktijd kunnen ontfutselen. Je zei: ‘Je hebt een mes en ogen, dat is meer dan genoeg om te weten of iets gaar is of niet.’

Die ochtend, terwijl ik mijn rivierkreeftjes in courtbouillon stond te koken, vroeg ik me voor de zoveelste keer af waar je je schrift met recepten hebt verstopt. Dat schrift is een beetje als een luchtbel die naar de oppervlakte van mijn geheugen stijgt en uiteenspat. Er is soms maar weinig voor nodig om hem te laten opborrelen terwijl ik boven het fornuis sta na te denken. Laatst zocht ik een idee voor de vulling van een gebraden kip toen ik me herinnerde dat jij weleens een bekertje *petit suisse*-roomkaas in het beest deed. Een beeld kwam boven: het is zondag, mama en jij zitten in bed, leunend in de kussens. Het receptenschrift ligt op haar bovenbenen, ze bijt op haar potlood. Ik merk dat je je ergert aan de vragen die ze je stelt, terwijl ze plagerig tegen je kom koffie tikt. ‘Komt er nog wat van, chef, van die vulling voor de kip?’ Jij slaat je ogen ten hemel. Je vindt het vreselijk ‘chef’ te worden genoemd. Je brengt de kom naar je gezicht en mompelt: ‘Prop maar een petit suisse in de kont van de kip.’

Hoe vaak heb ik hieraan niet gedacht wanneer ik aarzelend voor mijn pannen stond? Hoe vaak heb ik je

schrift in mijn verbeelding niet doorgebladerd wanneer ik alleen in de keuken was? Ik zie het voor me in de handen van mama, het leren omslag waarachter zich in een regelmatig handschrift ingrediënten, kooktijden, foefjes en smaken aaneenrijgen. De bechamelsaus waaraan ik altijd zo'n hekel heb gehad zou ik graag stap voor stap hebben leren maken, van papier, in plaats van door af te kijken wat jij deed.

Maar je besloot het te laten verdwijnen, op een dag, tijdens een van je driftbuien.

3

Vanmiddag ben ik Lucien gaan halen zodat hij niet op de brommer hoefde te komen. Hij is ouder geworden in de tijd dat jij ziek bent en het werk in de keuken kost hem steeds meer moeite. Hij wordt zo krom als een wilgentak, terwijl hij altijd zo kaarsrecht bij jou achter het fornuis stond. Ik heb je nooit over hem horen praten als jouw ‘assistent’. Je zei ‘Lulu’, ‘mijn Lulu’. Lucien is een stille. Toch vroeg hij me vanmiddag in de bestelwagen: ‘Hoe gaat het met hem?’ Ik heb geantwoord: ‘Er is niet veel veranderd.’ Ik had niet de moed hem te vertellen dat je vanavond dood zou gaan. Jij bent alles voor Lulu, dat weet je.

Hij deed zijn schort om en zijn klompen aan. Een tijdlang bleef hij naar de mise-en-place voor de pasteitjes

staan kijken. Hij zag de truffel die ik er vlak voor het opdienen overheen wilde schaven. Ik vroeg waarom hij glimlachte. ‘Weet je nog wat voor gezicht de ouwe trok toen je truffel had toegevoegd aan zijn pâté en croûte? Hij zei dat het niet meer zijn recept was, dat jij je geld blijkbaar over de balk kon smijten.’ Ik heb jou nooit met truffel zien koken. ‘Te ver, te duur. En bovendien overheerst het alle andere smaken,’ zei je. Jij hebt altijd gezworen bij morieljes. Afkomstig van de speciale plekken van Lulu, die ze met manden vol voor je meebracht.

Op een dag dacht ik echt dat ik dat verrekte receptenschrift van je had gevonden. Lulu deed een middagslaapje op de achterplaats, jij was kersen gaan plukken voor de clafoutis. Ik snuffelde wat in de tassen die Lulu aan zijn brommer had hangen en zag tussen een paar vuile dozen een stukje van een leren koft uitsteken. Ik wilde er net aan trekken toen Lulu me betrapte. ‘Wat ben je daar aan het snuffelen, jongen?’ vroeg hij met een stem waarin geen enkele boosheid doorklonk. Ik voelde me rood worden. Het kwam niet in me op te liegen tegen Lulu, die daarvoor veel te eerlijk, veel te bescheiden was. Ik fluisterde: ‘Ik dacht dat ik het receptenschrift van papa zag.’ Lulu zei dat ik de inhoud uit de tas moest halen. Het leer bleek van een oude omslag te zijn waarin zorgvuldig opgevouwen krantenpagina’s zaten. ‘Die gebruik ik om de vangst in in te pakken wanneer ik ga vissen. En ook groenten en paddenstoelen,’ verklaarde hij. Ik bleef lamgeslagen staan. Ik kon Lucien niet uitleggen dat ik dat schrift maar niet uit mijn hoofd kon krijgen sinds jij had geprobeerd het in je kolenfornuis te verbranden.

Terwijl Lucien de tas weer dichtdeed, zei hij op zachte toon: ‘Denk er maar niet meer aan, anders springt de ouwe nog uit zijn vel.’

Lucien noemt je al ‘de ouwe’ sinds jullie twintig waren en jij zijn sergeant was in Algerije. Je hebt hem nog nooit een opdracht hoeven geven in de keuken. Je hebt altijd tegen me gezegd dat Lulu je gedachten kon lezen wanneer je de kliffen afspeurde op zoek naar een grot waar partizanen zich schuil zouden kunnen houden. Hij wist gewoon wanneer een saus je niet aanstond en had altijd wat boter en bloem onder handbereik om een *beurre manié* te maken om de saus te redden.

Vanavond heb ik hem kaassoetsjes laten maken voor bij het aperitief. Ik wilde niet tegen hem zeggen dat hij alles vrij moest houden voor de pasteitjes. Bovendien vindt Lucien het fijn zich te bekommeren om Guillaume, de leerling aan wie hij zijn recept heeft geleerd. Hij is verbazingwekkend spraakzaam tegen de jongen. Hij heeft hem laten zien hoe je de soetsjes met een lepel kunt maken. Niet om het een of ander, maar zo geduldig heb ik jou nog nooit gezien.

Voordat het restaurant openging, hebben we een hapje gegeten. Lucien en Guillaume hebben het resterende vlees van het karkas van de kip gehaald. Ik heb een kaassoetsje naar binnen gewerkt. Ik had trek in een goed glas wijn. Ik ben naar de kelder gegaan en heb daar een fles gekozen die jij me cadeau had gedaan, een Vigne de l’Enfant Jésus uit Beaune. Lucien schonk me een van zijn lange Buster Keaton-blikken. Ik heb drie mooie wijnglazen gepakt. ‘Proef maar,’ zei ik tegen Guillaume, ‘dit is goed spul.’

Ik zou willen dat je ons had kunnen zien toen we de pasteitjes op de borden deden, Lucien en ik. Guillaume had de borden goed voorverwarmd. We deden het vlees in het bladerdeegbakje en de quenelles en de saus eraan. Ik schaaftte de truffel eroverheen. Chloé, het meisje dat wat bijverdient in de bediening, durfde de borden niet uit het doorgeeffluik te pakken. Ik vroeg of ze bang was zich te branden. Ze antwoordde dat dat het niet was, maar dat mijn pasteitjes veel te mooi waren, dat ze nog nooit zulke had gezien, dat in de restaurants waar ze had gewerkt altijd kant-en-klare bladerdeegbakjes en vulling uit blik werden gebruikt. Onmiddellijk moest ik denken aan jouw woorden: ‘Hier maken we alles zelf, anders is het geen koken.’

Om halftien heb ik het aan Lucien, Guillaume en Chloé overgelaten de avond af te ronden. Ik ben rustig naar het ziekenhuis vertrokken. Het is bijzonder mistig vanavond. Ik ben op een bankje in het park gaan zitten om een sigaret te roken. Ik moest denken aan het oktoberlicht op de goudkleurige blaadjes toen ik met jou in de rolstoel aan het wandelen was. Je gaf me op mijn donder omdat ik een sigaret opstak. ‘Stop daar toch mee, je ziet wat er met mij is gebeurd.’ Ik vroeg je waarom je je hele leven de ene Gitanes zonder filter met de andere had aangestoken, van je eerste kop koffie in de keuken tot elf uur ’s avonds bij het oppoetsen van het roestvrij staal van je kachel. Je fluisterde: ‘Dat hielp me het vol te houden.’ Ik wist dat ik niet verder moest vragen.

Toen ik je kamer binnenkwam, wist ik dat dit onze laatste avond samen was. Ik ben klaar met het parfu-

meren van je huid. Ik probeer het beetje haar dat je nog overhebt na de vernietigende werking van de bestraling te fatsoeneren. Ik weet dat je voor míj in die laatste behandeling hebt toegestemd, in de hoop de dood nog een paar weken af te troggelen. Maar ik neem het mezelf kwalijk dat ik jou die vreselijke stralen heb laten ondergaan in het souterrain van het ziekenhuis. Ik raak je mond aan die op een uitgedroogde broodkorst lijkt. Ik maak je lippen vochtig met een beetje Vigne de l'Enfant Jésus, ik schenk voor mezelf wat in het glas dat op het nachtkastje staat. Ik zeg: 'Op jou, papa,' en ik drink het glas in één teug leeg. De wijn brandt in het gat in mijn binnenste dat groter wordt naarmate jouw ademhaling verzwakt. Ik denk aan mijn eerste slokje wijn met jou. Ik moet tien zijn geweest. We gingen naar Corgoloin, het was een grijze zondagochtend in januari. Je was vaste klant bij een wijnbouwer met een rauwe stem en een rollende r. Bij ieder vat proefden jullie. De wijnbouwer praatte veel, jij hield het bij een paar woorden nadat je de wijn door je mond had laten rollen. We zaten op een kuipersblok, jij had heel harde geitenkaasjes meegenomen en een van je ronde broden. Ik vond de smaak van de pinot noir onmiddellijk lekker bij de scherpe kaas.

De klok aan de muur van je kamer geeft aan dat het halfelf is. Ik trek mijn schoenen uit, en mijn oude, bruine schipperstrui, en ik ga op de rand van je bed zitten en sla mijn armen om je heen. Ik zeg: 'Weet je, alle gesprekken verstomden toen ze net hun pasteitjes zaten te eten. Alleen maar het geluid van messen en vorken en borden die werden leeggeschraapt, aan het eind. En je hebt gelijk

wat die truffel betreft: het is altijd te veel, behalve misschien in een omelet. Zonder jou zou mijn manier van koken geen enkele richting, geen enkele smaak hebben gehad. Jij hebt me alles geleerd zonder er veel woorden aan vuil te maken. Nu kun je gaan, papa. We hebben een goed leven gehad samen, al was dat dan misschien niet altijd zichtbaar. Ik hou van je en ik zal altijd van je blijven houden. Net zoals ik van mama hou en ook altijd van haar zal blijven houden.’

Je borstkas zakt in, in een laatste ademtocht, langgerekt als een ballon die leegloopt. Ik omhels je en trek dan het laken tot aan je hals omhoog. Ik doe de deur naar de gang achter me dicht en fluister tegen de verpleegkundige: ‘Het is afgelopen.’

Buiten zorgt de mist dat ik al snel tot op het bot verkleumd ben. Ik vraag me af hoe de ijskoude grond voor jou zal zijn. Lucien wacht me op in de keuken, hij leest de krant aan het werkblad. ‘Het is afgelopen,’ herhaal ik en ik vul twee glazen met wat er nog over is van de Vigne de l’Enfant Jésus. Automatisch trek ik de la van de tafel open. Alsof ik daarin het schrift met recepten zou aantreffen. Maar er ligt alleen een pakje zakdoekjes in. Je hebt het dus meegenomen in je graf. Die lege la is alsof je zojuist voor de tweede keer bent doodgegaan.